

1. Vust E. Critique : Marie-Jeanne Urech Les Valets de la nuit [Electronic resourse] / Elisabeth Vust . – Mode of access: <http://www.culturactif.ch/livredumois/oct10urech.htm>
2. Vust E. Critique : Marie-Jeanne Urech Les Valets de la nuit [Electronic resourse] / Elisabeth Vust . – Mode of access: <http://www.viceversalitterature.ch/review/1539>
3. Urech M. J. Les Valets de la nuit / Marie-Jeanne Urech.– Editions de l’Aire, 2013.– 187 p.
4. Urech M. J. Marie-Jeanne Urech: «L’image est un Instantané de la vie qui peut être très inspirant.» Propos recueillis par Claude Zurcher [Electronic resourse] / Marie-Jeanne Urech . – Mode of access: <http://www.notrehistoire.ch/article/view/1122/>

Ирина Кушнир Проблема семейных ценностей в романе М.Ж. Уреш «Слуги ночи»

Известная швейцарская писательница Мари-Жанна Уреш, лауреат премии Э. Рамьера 2013 г. за роман «Слуги ночи» (2010), демонстрирует соединение сюрреализма, поэтического магического реализма с элементами реализма для отображения кризиса семьи Грусть, жертвы экономического кризиса. Дом раскрывается в романном пространстве как символ домашнего очага, который защищают все персонажи. Подчеркнуто, что роман «Слуги ночи» в форме фантасмагорической сказки показывает проблему современной семьи. Изучено символику образов, обнаружено аллюзии на произведения известных писателей мировой литературы.

Ключевые слова: реализм, магический реализм, символ дома, роман, семья.

УДК 82(100).09(092):130.2

М. В. Маркова

Філософські основи петраркізму

У статті проаналізовано дискурс любові у філософських парадигмах Платона, М. Фічино, Дж. Піко делла Мірандоли, а також трактаті Б. Кастильйоне «Придворний». Виділено ті ідеї й положення, які заклали фундамент концепції кохання Ф. Петрарки,

втіленої у поетичній збірці «Canzoniere» та продовженої у ліриці його численних послідовників.

Ключові слова: Б. Кастильйоне, Дж. Піко делла Мірандола, кохання, М. Фічино, неоплатонізм, петраркізм, Ф. Петрарка.

Maryana Markova. Philosophical Foundations of Petrarchism.

The article analyzes the discourse of love in Plato's, M. Ficino's, J. Pico della Mirandola's philosophical paradigms and B. Castiglione's treatise «The Courtier». The author highlights the ideas and principles that laid the foundation of F. Petrarch's concept of love embodied in the poetic collection «Canzoniere» and continued in the lyrics of his numerous followers.

Key words: B. Castiglione, F. Petrarch, J. Pico della Mirandola, love, M. Ficino, Neo-Platonism, Petrarchism.

Постановка наукової проблеми та аналіз її досліджень. Петрарківська течія у європейській поезії, в основі якої – орієнтація на художні тексти Франческо Петрарки, насамперед його «Canzoniere» («Книгу пісень»), належить до тих літературно-естетичних явищ, які, на жаль, стали жертвою шаблонності людського мислення. Довгий час у світовій науці домінуючою залишалася думка про те, що петраркізм є відверто епігонським напрямом, а петраркісти – малоталановитими імітаторами майстерного стилю великого італійського гуманіста. Лише літературознавчі дослідження кін. XIX – сер. XX ст. (А. Граф, Б. Кроче, Е. Каррара, Г. Гмелін, К. Діонізотті), які оперували передусім тим аргументом, що сама епоха Відродження, коли й виникає петраркізм, за своєю суттю була програмно зорієнтованою на наслідування попередніх культурних та літературних здобутків (у цьому випадку – античності), змогли здійснити певний смисловий «зсув» у такому тлумаченні. Проте й сьогодні, у XXI ст., ми не можемо констатувати, що упередженість у науковій інтерпретації петрарківського дискурсу цілком подолана. Особливо це стосується пострадянського літературознавчого простору, де вплив ідеологічних концепцій петраркізму (С. Мокульський, Ю. Віппер та інші) все ще залишається

доволі сильним. Саме це й зумовлює, на наш погляд, значну **актуальність** літературознавчих розвідок, що пропонують новий погляд на проблеми, пов'язані з петрарківською лірикою, та нові її прочитання.

Як і будь-який естетичний феномен, петраркізм потрібно розглядати в органічній єдності форми та змісту. Як відомо, формально він визначається нормативними положеннями трактату П'єтро Бембо «Роздуми у прозі про народну мову» (1525), в якому автор на основі рефлексії над працями Ф. Петрарки не лише розробив учення про високий стиль, включаючи у нього практичні зауваги стосовно стилістики і граматики поетичного тексту та закріплюючи тим самим мовну норму петраркістів, але й запропонував глибоке теоретичне обґрунтування петраркізму, побудоване на філософії неоплатонізму і зосереджене довкола низки ключових положень: кохання породжується жагою краси; краса має божественне походження і є єдністю душевної й тілесної досконалості; краса тіла пізнається через зір, краса душі – через слух; мова – це вираз душі; через споглядання земної краси можна прозріти красу небесну, а через чуттєве кохання – піднятися до духовної любові та возз'єднатися з Богом.

Мета і завдання статті. Власне кажучи, саме неоплатонічна концепція кохання і становить змістову константу петрарківського руху. У своїй статті ми ставимо собі за мету прослідкувати філософські витoki цієї концепції та проаналізувати її основні ідеї.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Прекрасне почуття кохання чи не вперше отримало своє глибоке осмислення у філософії давньогрецького мислителя Платона. Згодом його думки (передусім ті, що розвинені у добре знаному діалозі «Бенкет») трансформувалися у вченнях флорентійських неоплатоніків (Марсиліо Фічіно, Джовані Піко делла Мірандола), а ще пізніше – були популяризовані у численних трактатах, серед яких найбільш важливим для нас є «Придворний» Бальдассаре Кастильйоне, оскільки саме цей

твір був надзвичайно популярним у середовищі європейських петраркістів. При цьому вагомішою видається не сама неоплатонівська концепція кохання, а її тісний зв'язок, по суті, нерозривність із поетичною практикою.

«Бенкет» був написаний Платоном орієнтовно біля 385 р. до н. е. У діалозі описано традиційну античну трапезу у будинку драматурга Агафона, під час якої присутні за чергою висловлюють свої думки щодо любовного почуття. Найбільш глибокими та змістовно насиченими є промови Аристофана і Сократа.

Перший розпочинає свою розповідь з історії про походження людей, у якій ідеться про існування в далекому минулому трьох статей – чоловічої, жіночої та андрогінної. За Аристофаном, первісно всі люди були однаковими – дуже швидкими та сильними: «Люди мали тоді кулясту форму – спина й боки сходилися в коло, рук мали по чотири кожний і ніг стільки ж, як і рук; на круглій шиї мали по два цілком однакові обличчя; обидва дивилися в протилежні боки з одної голови; вух було по чотири, соромітних членів – два, і всього іншого було так само, як легко можна собі додумати, [щоб уявити первісну їхню подобу]. Ходили такі люди просто, як тепер, але – в обидва боки; коли ж хотіли, щоб швидше – перекидалися і знову ставали на рівні ноги; а що мали тоді по вісім кінцівок, від яких могли відштовхуватися, то котилися дуже швидко – як та куля» [1, с. 38 – 39].

Відчувши свою могутність, пралюди захотіли дістатись до неба та скинути богів, тому Зевс, аби ослабити, розділив кожну із цих істот на дві частини. Таким чином ті, хто до того був жінкою, перетворилися на двох жінок, хто був чоловіком – на двох чоловіків, а хто був андрогіном – розділився на жінку та чоловіка. Душа у розділених істот залишилася при цьому спільною, тому вони з усіх сил прагнули знову поєднатися – ті чоловіки, що були колись частинами андрогінної істоти, шукали жінок, так само, як і колишні андрогінні жінки – чоловіків. Натомість ті жінки, які походили від жінки, залишалися байдужими до чоловіків і тяжіли до власної статі, а чоловіки, що взяли початок від

чоловіка, відповідно, прагнули чоловічого доповнення. Таким чином, кохання в концепції Аристофана – це бажання відшукати другу частину втраченої колись цілісності: «Кожен-бо з нас, – твердить він, – є символом людини, розділеної на дві камбалоподібні частини – з однієї дві. Тому кожен вічно шукає своєї половини» [1, с. 41].

Звісно, як дуже слушно зауважує коментатор «Бенкету», авторитетний італійський філософ Дж. Реале, ціле, про яке тут ідеться, не слід розуміти буквально – як просте приєднання однієї фізичної частки до іншої. Подолання розщеплення здійснюється не просто у пошуках половини, яка є відповідником кожного на антропологічному рівні. Намагання стати цілісним означає шукати трансцендентне Єдине, що є найвищою мірою всіх речей [див.: 2, с. XXIV].

Сократ натомість проголошує у діалозі ідею кохання як пошуку вічного блага. Любов сама по собі, як індивідуальний досвід, не є, на його думку, ані доброю, ані прекрасною, а оскільки кожен прагне того, чого йому бракує, то кохання шукає і добра, і краси. Він заперечує Аристофана, стверджуючи: «любов ні половини не шукає, ані цілоти, якщо в ній нема якогось блага. Бо люди готові повідрізати собі руки й ноги, якщо усвідомлюють шкідливість своїх членів. Думаю, люди люблять не те, що «своє», хіба що назвали б добре своїм і власним, а погане – чужим. От і виходить, що люди не люблять нічого іншого, крім того, що є добрим» [1, с. 73]. Далі філософ переповідає свою розмову із Діотимою – легендарною жрицею з Мантінеї та своєю наставницею, у якій жінка крок за кроком пояснює, що кохання є, по суті, жагою божественної краси та добродетності.

Діотима вчить, що першим щаблем «любовної ліствиці» є тривале споглядання фізичної краси об'єкта почуттів, яке, зрештою, має закінчитися усвідомленням того факту, що краса одного людського тіла нічим не відрізняється від краси іншого, тобто фізична краса є однаковою в усіх своїх проявах. Розуміння цього спонукає

того, «хто став на правильний шлях» [1, с. 81], сприймати всю зовнішню красу як однорідну, що, своєю чергою, зменшує для закоханого привабливість особи, на яку спрямовані його почуття, позаяк тепер вона більше нічим не вирізняється з-поміж інших.

Далі має відбутися основний перехід, і закоханий має відчути, що привабливість внутрішня є чимось кардинально відмінним від зовнішньої та водночас чимось набагато ціннішим, проте, як і у попередньому випадку, вона теж однорідна. На цьому етапі він має дійти точки, в якій фізична краса втратить будь-який сенс, а внутрішня стане сприйматися як провідник до ідеального світу. Лише досягнувши цієї точки, закоханий усвідомлює, чим насправді є кохання – унікальним проблизком вічного прекрасного, яке неможливо зрівняти з жодним скарбом. Зумівши одного разу вловити цей проблизок, він уже ніколи не зможе провадити суєтне життя, позаяк «з тим, хто споглядає прекрасне тим оком, яким його лишень і можна споглядати, станеться те, що він породжуватиме не примарний образ доброчесності, а доброчесність істинну, тому що тут він торкається істини, а не оманливої її подоби» [1, с. 85].

Отож, процес сходження «любовною ліствицею» постає у Платона поступовим піднесенням до глибокого розуміння абсолютної духовної краси, що ототожнюється з вічним благом, через їх земні, чуттєві прояви. У варіації самого Ф. Петрарки ця концепція проявляється через поєднання кохання з ідеями доброчесності, фізичної привабливості та вищого розуміння Бога. Найгучніше вона звучить у сонеті CCXLVIII.

Платонівська Діотима також пояснює суміжність кохання та поезії. Оскільки любов є прагненням онтологічно безсмертного блага, то разом із благом не може не прагнути й самого безсмертя, здобути яке можливо лише через процес породження нового. І це стосується не лише фізичного народження, тобто буквального продовження закоханих у спільних дітях, але й усього, що має стосунок до творчості.

Платон пише: «Мужі, що тілом плодючі, шукають переважно жінок, бо саме тут їхній Ерос: у своїх дітях, їх породивши, вбачають вони шлях до безсмертя, в дітях лишають пам'ять про себе і осягають блаженство на всі прийдешні часи. Ті ж, що носять сім'я в своїх душах (бо є й такі), вони в душі мають більше зачатків, ніж у тілі, – вагітні тим, що личить, щоб душа виношувала і родила. А що личить породжувати душі? – Розумні помисли та інші чесноти. Творцями цих чеснот бувають всі поети <...> Гляне хтось на Гомера, Гесіода чи інших прекрасних поетів – і заздрісно стає, що вони залишили по собі таке потомство – дітей, що приносять їм безсмертну славу і зберігають пам'ять про них, тому що самі незабутні й безсмертні» [1, с. 81]. Отож, поезія виступає в аналізованому діалозі природним наслідком любові, породженої спогляданням краси і намаганням здобути безсмертя, перемагаючи тлінність через народження артефакту.

«Банкет» Платона був детально пояснений його італійським послідовником та інтерпретатором М. Фічино, котрий у своїх коментарях до діалогу формулює основні положення філософії неоплатонізму, релевантні для дослідження любовної поезії доби Відродження: кохання розуміється як жага краси, а краса як породження і відблиск небесного блага. Останні співвідносяться між собою як коло і його центр, при цьому, за концепцією філософа, «благо пребывает в едином центре, красота же в четырех кругах. Единый центр всего есть бог, четыре круга вокруг блага – ум, душа, природа и материя»¹ [3, с. 152], тому «тот, кто созерцает и любит красоту в любом из этих четырех порядков – уме, душе, природе и теле, – созерцает и любит самого бога» [3, с. 155]. Тим самим кохання приводить людину до божества.

---

¹ Задля уникнення помилок при подвійному перекладі, цитати із текстів, перекладених російською мовою, але неперекладених українською, подаємо у російськомовному варіанті.

Слід, однак, зауважити, що теорія любові не існувала для М. Фічіно як самостійна філософська парадигма. Вона вписувалася у загальну концепцію прекрасного божественного космосу, а тому в розумінні мислителя любов поставала універсальною рушійною силою, що підпорядковує собі і божественний світоустрій, і саму людину. Філософ говорить про світ як про побудовану за законами ієрархії цілісність, де Бог є найвищим виявом буття, а матерія – найнижчим, і змальовує його не як вертикаль, а як структуру з круговими зв'язками. Духовний колообіг, що бере початок від Творця, спускається до землі і знову повертається до свого джерела, і є любов'ю. Пронизуючи і скріплюючи ієрархію буття, виражаючи внутрішню гармонію Всесвіту, така любов є красою, а саме існування світу у цьому перманентному духовному кругообігу є насолодою: «существует один непрерывный поток, берущий начало от бога, проходящий через мир и наконец завершающийся в боге, который как бы в виде некоего круга возвращается туда же, откуда исходит. И так один и тот же круг, ведущий от бога к миру и от мира к богу, называется тремя именами. Поскольку он начинается в боге и к богу влечет – красотой; поскольку, переходя в мир, захватывает его – любовью; а поскольку, вернувшись к создателю, соединяет с ним его творение – наслаждением» [3, с. 151]. Як бачимо, поняття любові тісно переплетене у М. Фічіно не лише із поняттям краси, але й із поняттям насолоди. Саме так формується його відоме визначення кохання як «насолоди красою».

Зазначимо також, що найбільшим досягненням М. Фічіно стало те, що, намагаючись подолати прірву між божественним і людським, він розглядав любов як силу, здатну поєднати ці світи – чуттєвий матеріальний і невидимий ідеальний. Точкою їх переплетення стає земна тілесна краса, що розуміється як зримий образ Бога, Його видима еманція.

Разом із тим, у неоплатонізмі існувала й диференціація любові. Ще один видатний італійський учень

Платона – Дж. Піко делла Мірандола – описує теорію трьох її видів. Найнижча, чуттєва любов, яку неоплатоніки ще іноді називали тваринною або вульгарною, обмежується плотськими бажаннями. Другий різновид любові – людська – виникає з інтелектуального сприйняття краси, прагнення долучитися до неї через механізми розуму. Натомість третя, найвища ступінь любові передбачає усвідомлення того, що чуттєва краса є лише образом небесної та повне зречення від краси земної заради краси небесної [див.: 3, с. 298 – 299].

За Дж. Піко делла Мірандолою, неможливо переживати вульгарну і небесну любов одночасно, так само, як неможливим є для більшості людей піднятися до її найвищого рівня. Проте той, кому вдається побороти тілесні поклики і підпорядкувати недосконалу людську плоть духовним поривам, «превращается из человека в ангела, весь воспламененный ангельской любовью, как материя, зажженная огнем, и превращенный в пламя, возносится к самой высокой части нижнего мира. Таким образом, очищенный от грязи земного тела и преображенный в духовном пламени любовной силы, поднявшись к интиллегибельному небу, счастливо отдыхает в объятиях первоотца» [3, с. 296].

Саме окреслена диференціація дала змогу закріпити концептуальну для петраркізму ідею «любовної драбини». Рухаючись її щаблями, петрарківський закоханий переходить від споглядання краси природи та фізичної привабливості коханої жінки до усвідомлення краси її душі, через яку, зрештою, стає можливим відчутти божественні красу і благо.

Подібним чином розмірковував і Б. Кастильйоне, стверджуючи, що метою любовного почуття є підняти закоханого від земної привабливості до вищої, що є, на думку митця, найбільшим благом. У IV книзі «Придворного» він пропонує дещо християнізовану та гетеросексуалізовану версію проповіді Сократа у Палатоновому «Банкеті».

Згідно з Б. Кастильйоне, котрий у цій частині трактату вкладає свої ідеї в уста П. Бембо, кохання є

бажанням насолоджуватися красою. Щоправда, він зазначає, що бажанням завжди передує пізнання і пояснює, що є три шляхи, через які людина може отримати знання: за допомогою органів чуття, за допомогою розуму та через розуміння. На першому шляху виникає потяг лише до тих речей, які можна досягнути чуттями, це значною мірою тваринні бажання, і вони не гідні «вінця Божественного творіння». Розум натомість дає людині можливість обирати – а це вже винятково людська характеристика. Насамкінець, розуміння є якістю ще вищою, саме воно дозволяє тим небагатьом обраним, котрі зуміли його досягти, спілкуватися із самими ангелами і породжує жагу духовної досконалості. Наділена від природи розумом, людина перебуває між грубим тваринним та божественним ідеальним світом і через обдуманий вибір та вільну волю може відхилити чуттєвість та досягти розуміння.

У контексті цих постулатів П. Бембо повертається до ідеї краси. Як і Сократ у «Банкеті» Платона, він стверджує, що вона є відображенням вищого блага. Коли чоловік бачить гарну жінку, його приваблює її зовнішність, при цьому її краса проникає в його душу, торкається її. В цей момент важливо вирішити – чи задовольнитися чуттєвими бажаннями, а чи рухатися далі. Перший шлях, на переконання П. Бембо, є помилковим: «Если душа, охваченная желанием наслаждаться красотой как благом, позволяет вести себя чувству, то впадает в тяжелейшее заблуждение, полагая, что тело – главная причина красоты, отчего для наслаждения ею считает необходимым соединиться как можно скорее с этим телом. Это неверно: тот, кто надеется насладиться красотой, обладая телом, обманывается, ибо им движет не знание на основе разума, но ложное мнение, происходящее от чувственного стремления. Поэтому удовольствие, которое он получает, непременно ложно и несовершенно» [3, с. 347].

Обравши натомість шлях розуміння, закоханий, подібно до середньовічного куртуазного лицаря, має задовольняти та звеличувати свою кохану, всіма

можливими способами догоджати їй, ставити жінку вище за себе, вважати її бажання важливішими за власні, а також, що дуже суттєво, дбати про її внутрішній світ: намагатися вберегти від помилок, переконливими розмовами спонукати до скромності, стриманості, порядності, чистоти помислів. Тоді «наш придворний станет в высшей степени приятен своей даме, и она, будучи им любима, также постарается сделать ему приятное, проявляя себя почтительной, милой и любезной» [3, с. 353 – 354]. Через таке служіння коханій людині та любов до її душі не меншу, ніж до тіла, закоханий отримує можливість піднятися сходами «любовної драбини» аж до фінальної стадії, де стає доступною універсальна інтелектуальна краса, а також пізнається ангельська природа людської душі та відкривається дорога до Господа. Як бачимо, трактат «Придворний» органічно поєднав обидві фундаментальні для петрарківського дискурсу концепції – неоплатонічну та куртуазну.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отож, Платон, флорентійські неоплатоніки та Б. Кастильйоне, чий погляд заклали фундамент куртуазної концепції кохання, своєрідно трансформованої у петраркізмі, запропонували глибокі й оригінальні точки зору на природу любовного почуття. Кохання набуло у них насамперед могутньої перетворювальної, трансформуючої сили. Через любов до коханої жінки закоханий отримав у їхніх концепціях можливість піднятися до небесних сфер, долучитися до божественної сутності – саме тому «Книга пісень» Ф. Петрарки і закінчується гімном Діві Марії, що символізує щасливе возз'єднання ліричного героя із абсолютним началом.

Звісно, наша розвідка не вичерпує усіх аспектів порушеної проблеми. Так, на подальші дослідження заслуговують питання містичних джерел куртуазної любовної лірики та її впливу на естетику петраркізму, християнських елементів у петрарківському дискурсі тощо.

Література

1. Платон. Бенкет / Платон ; [пер. з давньогр. і комент. У. Головач, вст. ст. Дж. Реале]. – Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. – XLIV + 178 с.

2. Реале Дж. Вступ до прочитання «Бенкету» Платона / Дж. Реале // Платон. Бенкет / Платон ; [пер. з давньогр. і комент. У. Головач, вст. ст. Дж. Реале]. – Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. – С. IX–XLIV.

3. Эстетика Ренессанса : в 2-х томах / [сост. В. Шестов]. – Т. 1. – М. : Искусство, 1981. – 443 с.

В статъе проанализирован дискурс любви в философских парадигмах Платона, М. Фичино, Дж. Пико делла Мирандолы, а также трактате Б. Кастильйоне «Придворный». Выделены те идеи и положения, которые заложили фундамент концепции любви Ф. Петрарки, воплощенной в поэтическом сборнике «Canzoniere» и продолженной в лирике его многочисленных последователей.

Ключевые слова: Б. Кастильйоне, Дж. Пико делла Мирандола, любовь, М. Фичино, неоплатонизм, петраркизм, Ф. Петрарка.

Huseynova Gulnar Saftar

The degree candidate at Ganja State University

On the literary environment of Ganja in the second half of the 20th century

Within the years of 1960-2000 in Ganja literary environment prose evolved sufficiently alongside with poetry. The writers who reflected the literary environment accurately in their prose dealt with the problems which concerned and molested our society in detail.

Key words: poet, literary environment, writers, literary process, translation area

Ganja, one of the centers of science and culture in the Near and Middle East, has always brought up struggling heroes, wise, patriotic, hardworking people, and world-renowned artists. The sacred Ganja land loved by national leader Heydar Aliyev, the people of this city have achieved remarkable successes in history and have always been on tops. The Ganja literary